

DE ONTWORTELDE ORANJEBOOM

Frank de Vrij [= Pieter Vreede], *De Oranjeboomen* ('In Holland': [z.n.], [1782]), 8°. THYSIA 2358:175.

In de Bibliotheca Thysiana berust een bijzondere verzameling achttiende-eeuwse pamfletten. Ze worden bewaard aan de kant van het Rapenburg, in de achterste kast aan de linkerkant. Het betreft veertien convoluten met de signaturen 2358/1 tot en met 2358/14. Er zijn opzienbarende schotschriften, schokkende spotprenten en soms mysterieuze uitgaven in te vinden, die meer aandacht verdienen. Hoe ze er terecht zijn gekomen, is voornamelijk onbekend. Was een van de curatoren de schenker? Wat betreft de omvang en het onderwerp doet de collectie denken aan de politieke verzameling van de Leidse lector, dichter en Oranjeklant Johannes le Francq van Berkhey (1729-1812), die in Erfgoed Leiden en Omstreken wordt bewaard.

Een fascinerend pamflet uit de Thysius-collectie dat met diezelfde Le Francq van Berkhey te maken heeft, is *De Oranjeboomen*. Het verscheen in februari 1782, in een periode waarin de strijd tussen democratischgezinde patriotten en de aanhangers van stadhouder Willem v tot een kookpunt kwam. De titelpagina vermeldt dat het werk 'In Holland' het licht zag en de auteur noemde zichzelf Frank de Vrij.

Het is bekend dat Johannes le Francq van Berkhey regelmatig onder het pseudoniem Vrank en Vrij publiceerde. Daarom dachten veel lezers dat hij ook de auteur van *De Oranjeboomen* was. Wie de titelpagina bekeek, moest echter vaststellen dat Berkhey de auteur niet kon zijn. Daarop is namelijk een Oranjeboom afgebeeld met de bijbelse tekst: 'Ten dage, als gij daar van eet, zult gij den doot sterven.'

Berkhey, lector in de natuurlijke historie aan de universiteit van Leiden, reageerde verbolgen op de publicatie van het 'vreeslijke' en 'eerloos' 'schandboekje'. Hij begreep dat het een 'valsche trek was, om mij, die zoo gedeclareerd eene hoogachting voor het Oranjehuis had, en daar voor bij het publiek gehouden werd, zwart te maken'. Omdat hij bang was voor de juridische gevolgen, meldde hij zich bij de hoofdofficier om zichzelf vrij te pleiten en officieel te verklaren dat hij er niets mee te maken had.

De inhoud van *De Oranjeboomen* loog er dan ook niet om. Na een ironische toewijding aan Willem v wordt in de vorm van een parabel de geschiedenis van Oranje verteld. Er was eens een prachtig bos, maar op een dag ontstond er grote nood, omdat de brandende zon – Spanje – haar hete stralen begon uit te zenden over het woud. Na lang beraad kwamen de bomen

overeen om een bloeiende Oranjeboom (Willem van Oranje) van een ruime plas water te voorzien, zodat de andere bomen in zijn schaduw konden schuilen. Maar de Oranjeboom werd heerszuchtig en eiste alle water voor zichzelf op. Daarop greep de Schikgodin in en wist zo 'al 't onheil af te keeren,/ Van 't haetelijk ALLEEN REGEEREN'.

Daarna passeren ook de andere Oranjabomen of stadhouders de revue, om te eindigen bij de eigen tijd. De Schikgodin voorspelt Willem v dat zijn heerschappij ten einde loopt en dat hij gehoor moet geven aan het volk als hij niet hetzelfde lot wil ondergaan als zijn voorgangers: 'Mijn hand is reeds gereed, gaet Gij dit spoor te buiten,/ En faelt der boomen moed, 'k verdelg U, en uw' spruiten!'

De Oranjeboomen sloeg in als een bom en er volgden vele reacties. Wie er achter het pamflet schuilging, bleef lang in nevelen gehuld. Pas twintig jaar later zou duidelijk worden dat de lakenfabrikant en radicale patriot Pieter Vreede (1750-1837) het geschreven had. Deze werd na de Bataafse revolutie van 1795 lid van de Eerste Nationale Vergadering. Berkhey noemde het in 1804 schandelijk dat een man die beweerde dat hij een verdediger was van vrede en het heil en de rechten van de mens, en een tegenstander van twist, met *De Oranjeboomen* had bijgedragen aan de 'Burgerberoering' van die jaren. Dat Vreede, deze 'Hoener van Vorst en Burger', na de inval van de Pruisen in 1787 als eerste het land was ontvlucht, sprak volgens Berkhey boekdelen. Hij beleed zijn heldenmoed slechts met woorden en niet met daden.

Berkhey was toen een verbitterd man geworden. Niet alleen was de Oranjeboom inmiddels ontworteld (Willem v was in 1795 het land ontvlucht), zelf had hij te maken gekregen met rechtszaken en was hij geschorst als lector. Inmiddels maakte niemand zich meer druk over de kwestie van *De Oranjeboomen*.

Rick Honings

 Titelpagina.

